

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Světlana Fišerová

Pojetí člověka a společnosti v díle George Orwella

Olomouc 2014

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvádím všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem pro svou práci čerpala.

V Olomouci dne 14. dubna 2014

.....

Podpis

Poděkování

Mnohokrát děkuji mému vedoucímu bakalářské práce, panu PhDr. Petru Zimovi Ph.D., za jeho ochotu, čas a rady, které mi během psaní věnoval.

Obsah

Úvod	6
1 Život a dílo George Orwella	7
2 Farma zvířat	9
2.1 Děj knihy	9
2.2 Symbolika hlavních postav.....	12
2.3 Stalin a Trockij	13
2.4 Říjnová revoluce.....	14
2.5 Charakterové vlastnosti zvířat a jejich význam.....	15
2.6 Pojetí člověka	16
3 1984	18
3.1 Děj knihy	18
3.2 Obyvatelé územní oblasti jedna.....	21
3.2.1 Členové Strany	21
3.2.2 Proletéti	21
3.3 Čtyři ministerstva	22
3.3.1 Ministerstvo pravdy (Pramini)	22
3.3.2 Ministerstvo míru (Mírmini)	22
3.3.3 Ministerstvo lásky (Lamini)	22
3.3.4 Ministerstvo hojnosti (Hojmini)	22
3.4 Umění doublethinku	23
3.5 Newspeak	23
3.6 Ideologie Strany.....	24
3.7 Poselství knihy.....	26
4 Společné rysy <i>Farmy zvířat</i> a <i>1984</i>	28
5 Společnost a praktiky totalitního režimu	29
6 Jevgenij Zamjatin.....	31
6.1 Život a dílo	31
6.2 My.....	31
7 Orwell a současnost	34
8 George Orwell v rámci studijních osnov	35
8.1 Základní škola	35
8.1.1 Český jazyk a literatura	35

8.1.2 Dějepis	35
8.1.3 Občanská výchova	35
8.2 Střední škola	36
8.2.1 Český jazyk a literatura	36
8.2.2 Anglický jazyk a literatura	36
8.2.3 Orwell v historickém a společenskovědním kontextu	36
Závěr	37
Prameny a literatura	38

Úvod

Cílem této bakalářské práce je seznámit čtenáře s dvěma nejznámějšími díly George Orwella, *Farmou zvířat* a *1984*, vyložit na nich Orwellovo pojetí člověka v totalitní společnosti a poukázat na praktiky totalitního režimu. Dále se pokusím o nalezení odkazu, který se nám George Orwell snažil zanechat ve svých antiutopistických knihách, o pojetí autorových myšlenek v současnosti a o jeho využití v rámci studijních osnov.

Práce je rozdělena do osmi kapitol, z nichž se některé dále dělí do dalších podkapitol. První kapitola je věnována životu a dílu George Orwella, kde jsou popsány autorovy životní osudy, které měly přímý vliv na jeho vlastní tvorbu, jejíž částečný výčet, včetně dat publikace, se nachází v závěru kapitoly. Druhá kapitola se pak již přímo věnuje dílu *Farma zvířat* a rozebírá děj knihy, hlavní postavy, symbolismus některých postav a jeho výklad odkazující na ruské dějiny. Poslední podkapitola této části je věnována Orwellově pojetí člověka ve *Farmě zvířat*.

Další kapitola detailně rozebírá děj a postavy románu *1984*. Svou pozornost věnuje významům slovních novotvarů, jako jsou například *doublethink* a *newspeak*, a v neposlední řadě také rozebírá ideologii totalitního režimu a snaží se vystihnout hlavní poselství knihy. Čtvrtá kapitola se zabývá společnými rysy pohádkové *Farmy zvířat* a antiutopistického románu *1984*. Na ni navazující kapitola definuje totalitní režim ve dvou různých podobách a na konkrétních příkladech demonstruje hlavní znaky a praktiky totalitního režimu.

Kapitola šestá představuje dalšího autora, který se ve své tvorbě věnoval problematice totalitních režimů, Jevgenije Ivanoviče Zamjatina. Zde se nachází několik zmínek o jeho životě a tvorbě. O něco podrobněji se pak kapitola věnuje jeho nejznámějšímu dílu *My*. Předposlední kapitola se snaží poukázat na nadčasové myšlenky George Orwella, které se dají uplatnit i v dnešní společnosti. Poslední kapitola pak navrhuje, jak je možné využít zpracovanou problematiku ve studijních osnovách základních a středních škol v rámci předmětů Český jazyk a literatura, Anglický jazyk, Občanská výchova a Dějepis.

1 Život a dílo George Orwella

George Orwell, vlastním jménem Eric Arthur Blair, se narodil 25. 6. 1903 v Motihari, v Bengálsku. Rok po svém narození se společně s matkou Idou a starší sestrou Marjorie vrací zpět do Anglie, odkud jeho rodina původně pocházela. Blairův otec zůstává i nadále ve službách indické státní správy a k rodině se vrací až roku 1912. Mezitím Ida Blairová porodila další děvčátko pojmenované Avril Nora. Všechny děti navštěvovaly základní školu v Henley a poté Orwell pokračoval ve studiu na soukromé chlapecké *St Cyprian's School* v Eastbourne, v Sussexu.¹

První Orwellův literární počín vznikl již roku 1914, kdy se jeho báseň *'Awake! Young Men of England'* objevila v novinách *Henley and South Oxfordshire Standard*. V následujících letech bylo Ericovi poskytnuto vzdělání ve Wellingtonu a Etonu. Mezi lety 1922 a 1927 sloužil po vzoru svého otce u indické imperiální policie v Barmě, kde mimo jiné získal inspiraci pro své dílo *Barmské dny (Burmese Days)*, vydané roku 1934. Po návratu do Londýna, kde strávil pouze rok a půl, se přestěhoval do Paříže. Román *Na dně v Paříži a Londýně (Down and Out in Paris and London, 1933)* vznikl právě na základě jeho krátkého pobytu v Paříži, který byl stejně tak jako v Londýně, spojený s chudobou a celkově nízkou životní úrovní.²

Orwell vystřídal celou řadu povolání, kdy pracoval například jako umývač nádobí, všestranný pomocník v kuchyni nebo dokonce jako učitel. Své krátké pedagogické působení na podzim roku 1933 uzavírá a rozhodne se věnovat čistě spisovatelské a novinářské práci. Vydává další dva romány, *Farářova dcera (A Clergyman's Daughter, 1935)* a *Bože chraň aspidistru (Keep the Aspidistra Flying, 1936)*.³

V roce 1936 je poslán svým nakladatelem Victorem Gollanczem do Lancashiru a Yorkshiru, kde vládne obrovská nezaměstnanost. Orwell je poměry, které zde spatřil natolik ovlivněn, že se na základě této zkušenosti rozhodne napsat další román s názvem *Cesta k Wigan Pier (The Road to Wigan Pier, 1937)*. Téhož roku odchází bojovat na straně Republikánů ve Španělské občanské válce, ve které je vážně zraněn a převezen do nemocnice. Román *Hold Katalánsku (Homage to Catalonia, 1938)* je odrazem Orwellových osobních zážitků a zkušeností z dob, kdy bojoval právě v této válce.⁴

¹ DAVISON, P. *George Orwell. A Literary Life*. Houndmills, 1996. s. 15-17

² Tamtéž

³ DAVISON, P. *George Orwell. A Literary Life*. Houndmills, 1996. s. 16-18

⁴ ORWELL, G. *Down and Out in Paris and London*. London, 1989. s. 1

Mezi lety 1938 a 1939 strávil šest měsíců v Maroku, kde začíná psát svůj další román *Nadechnout se* (Coming Up for Air, 1939) a ještě těsně před jeho vydáním se pouští do významné literární kritické eseje s názvem *Uvnitř velryby* (*Inside the Whale*). Jeho spisovatelská činnost přinášela jedno dílo za druhým, avšak i Orwellův osobní život zaznamenal několik významných mezníků a změn. V červnu roku 1936, pár měsíců před vstoupením do Španělské občanské války, se George poprvé oženil s Eileen O'Shaughnessy, která roku 1945 zemřela. Se svou druhou ženou, Soniou Brownell, se oženil tři měsíce před svou vlastní smrtí.⁵

Již zmíněná novinářská aktivita se projevovala mnoha novinovými články publikovanými v denících *Tribune* a *The Observer*, ale i v divadelních recenzích pro *Time & Tide*. Mimo to se Orwell účastnil mnoha rádiových vysílání pojednávajících na různá témata a pracoval pro BBC. V roce 1943 se rozhodl spolupráci s BBC ukončit, stal se šéfredaktorem deníku *Tribune* a začíná pracovat na svém nejznámějším díle *Farma zvířat*.⁶

V dubnu roku 1946 se Orwell rozhodne na chvíli opustit novinářinu, aby se mohl naplno věnovat své knize s názvem *1984* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949). V té době ještě netušil, že bude svou poslední knihu dokončovat na lůžku v nemocnici. První známky jeho nemoci se projevily již roku 1938, kdy se u něj objevilo tuberkulózní onemocnění plic. Tato nemoc se mu nakonec stala osudnou, a tak 21. 1. 1950 George Orwell umírá.⁷

Románová tvorba G. Orwella:

- 1933 *Down and Out in Paris and London* (*Na dně v Paříži a Londýně*)
- 1934 *Burmese Days* (*Barmské dny*)
- 1935 *A Clergyman's Daughter* (*Farářova dcera*)
- 1936 *Keep the Aspidistra Flying* (*Bože chraň aspidistru*)
- 1937 *The Road to Wigan Pier* (*Cesta k Wigan Pier*)
- 1938 *Homage to Catalonia* (*Hold Katalánsku*)
- 1939 *Coming Up For Air* (*Nadechnout se*)
- 1945 *Animal Farm* (*Farma zvířat*)
- 1949 *Nineteen Eighty-Four* (*1984*)

⁵ DAVISON, P. *George Orwell. A Literary Life*. Houndmills, 1996. s. 19-27

⁶ DAVISON, P. *George Orwell. A Literary Life*. Houndmills, 1996. s. 20-22

⁷ DAVISON, P. *George Orwell. A Literary Life*. Houndmills, 1996. s. 25-27

2 Farma zvířat

2.1 Děj knihy

Celý příběh se odehrává na Panské farmě, později přejmenované na Farmu zvířat, kde žijí nespokojená, vyhladovělá zvířata. Pan Jones, majitel Panské farmy, se kromě alkoholu nevěnuje ničemu jinému, a tak jeho farma chátrá a zvířata hladoví. Jednoho dne jsou všechna zvířata svolána do stodoly na žádost starého Majora, bílého výstavního kance, který měl u všech zvířat velký respekt. Věděl, že už mu na světě nezbývá mnoho času, a tak se pokusil předat své poselství ostatním. Během své řeči se snaží vystihnout podstatu života zvířat a poukazuje na špatné podmínky, ve kterých jsou zvířata nucena žít.

„V čem je, soudruzi, podstata života? Jen se podívejte. Naše životy jsou bídné, upracované, krátké. Narodíme se, dostaneme nažrat jen tolik, abychom nechcípeli, ti, kteří mohou, musí pracovat až do vyčerpání, a jakmile nám dojdou síly a už nejsme užiteční, je náš život krutě ukončen. Žádné zvíře v Anglii nezná štěstí a odpočinek. Žádné zvíře v Anglii není svobodné. Zvířecí život je bída a otroctví. Taková je pravda, soudruzi.“⁸ Jako příčinu této bídy, se kterou se zvířata každý den potýkají, označuje právě Člověka. Podle něj je člověk *„jediný tvor, který konzumuje, aniž něco vytváří. Nedává mléko, nesnáší vejce, neutáhne pluh a neumí utíkat tak rychle, aby chytil zajíce! Přesto je pánem všech zvířat.(...) Člověk je náš jediný opravdový nepřítel. Odstraňme Člověka a hlavní příčina hladu a přepracování zmizí!“⁹*

Majorovo poselství zanechá v ostatních pocit očekávání. Očekávání z blížící se revoluce. Ne dlouho na to se na smrt vyhladovělá zvířata rozhodnou vzít svůj osud do vlastních rukou a bez jakéhokoliv plánování vypukne povstání proti panu Jonesovi a jeho čeledínům, kterým nezbývá nic jiného než vzít nohy na ramena a rychle farmu opustit. Velení a veškeré organizace se chopí chytrá prasata, která na rozdíl od ostatních zvířat umí číst a psát. Vše, co by byť jen maličko připomínalo pana Jonese, bylo zničeno.

Sečtělá prasata vytvořila souhrnný systém učení, tzv. animalismus, který obsahoval principy a zásady o tom, jak by se zvířata na farmě měla chovat. Tyto zásady byly později přetvořeny do zvířecích Sedmi přikázání.

⁸ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 9

⁹ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 9

SEDM PŘIKÁZÁNÍ

1. Každý, kdo chodí po dvou nohách, je nepřítel.
2. Každý, kdo chodí po čtyřech nohách nebo má křídla, je přítel.
3. Žádné zvíře nebude chodit oblečené.
4. Žádné zvíře nebude spát v posteli.
5. Žádné zvíře nebude pít alkohol.
6. Žádné zvíře nezabije jiné zvíře.
7. Všechna zvířata jsou si rovna.¹⁰

Po odchodu pana Jonese zvířatům připadal svět mnohem hezčí. I když musela tvrdě pracovat, vždy dostala dostatek jídla a sem tam i něco na zub. Nikdo ani na chvilku nezapochyboval o dobrých organizačních schopnostech, které prasata vykazovala. Byla zavedena nepracovní neděle, pravidelné nedělní ceremoniály se vztyčováním vlajky a došlo k založení různých rad, hnutí a zavedení kurzu čtení a psaní. Prasata i psi uměli číst a psát skvěle. Ostatní zvířata se naučila psát alespoň několik písmen a pro méně inteligentní tvory bylo Sedm přikázání shrnuto do jednoho, však zcela výstižného hesla: „Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné.“¹¹

Zprávy o tom, co se děje na Farmě zvířat, se rozšířily velmi rychle i do okolních farem. Všechna zvířata toužila po svobodě, která na bývalé Panské farmě panovala, a všechna se také naučila známou píseň *Zvířata Anglie*. Po neúspěšném pokusu pana Jonese, čeledínů a okolních farmářů získat Panskou farmu zpět a nastolit v ní opět pořádek pod velením lidí, se na farmě začaly dít zvláštní věci. Mléko bylo odebíráno a přidáváno do jídla prasatům, čerstvá jablka nedošla spravedlivému rozdělení, nýbrž byla opět rozdána prasatům i přes nesouhlas ostatních zvířat, kterým se dostalo velmi alibistického odůvodnění.

„Soudruzi, (...) jistě si všichni uvědomujete, že my prasata to neděláme ze sobectví, či že to snad znamená nějaké privilegium. Mnoho z nás ve skutečnosti jablka ani mléko nesnáší. (...) Jíme je jen proto, abychom si zachovali zdraví. Jablka, soudruzi, a to je dokázáno vědecky, obsahují látky naprosto potřebné pro vývoj prasete. My prasata pracujeme duševně. Celé zařízení této farmy závisí na nás. Ve dne v noci se staráme o vaše blaho. My ta jablka jíme a mléko pijeme pro vás! Víte, co by se stalo, kdybychom my, prasata, nebyla schopna

¹⁰ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 23

¹¹ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 28

dostát svým povinností? Jones by přišel zpátky! Ano-Jones by se vrátil! A soudruzi, (...), jistě nikdo nechcete, aby se Jones vrátil?“¹²

Po těchto slovech si již nikdo nedovolil proti nespravedlivému dělení jídla protestovat. Stále více byl zřejmý rozpor mezi názory dvou vedoucích prasat, Kuliše a Napoleona, kteří se na ničem nedokázali shodnout. Každý z nich měl v řadách zvířat své stoupence. Nakonec to však byl Kuliš, který získal podporu všech díky jeho plánovaným inovacím, které by zvířatům usnadnily práci a zlepšily životní podmínky. Jedním z jeho plánů byla i stavba větrného mlýna na výrobu elektřiny. Napoleon se však nedokázal smířit se svou „prohrou“, a tak povolal své psy, aby na Kuliše zaútočili a jednou pro vždy ho z farmy vyhnali. Kuliš se na farmě již nikdy neukázal. Nastolená prasečí diktatura označila jakékoliv diskuze za nepřípustné a zvířatům se dostalo jen dalších manipulačních projevů.

*„Soudruzi, jsem přesvědčen, že každé zvíře si jistě uvědomuje, jak velkou obětí na sebe vzal soudruh Napoleon, když přijal povinnost vést ostatní. Nemyslete si, soudruzi, že vést je snad nějaké potěšení! Naopak, je to hluboká a těžká odpovědnost. (...) Byl by šťasten, kdyby vás mohl nechat rozhodovat. Ale vy byste někdy mohli rozhodnout špatně! (...) Soudruzi, jistě byste nechtěli, aby se Jones vrátil?“*¹³

Ačkoliv byl původně Napoleon zásadně proti stavbě větrného mlýna, nyní přichází s tvrzením, že tato myšlenka byla původně jeho nápad. Kuliš jej pouze ukradl a vydával za své. Cokoliv špatného se od té doby na farmě odehrálo, bylo připisováno „zrádci“ Kulišovi. Neděle je pro dobrovolníky opět zavedena jako pracovní, avšak kdo by nešel pracovat, tomu by byl snížen příděl jídla na polovinu. Prasata začínají obchodovat s lidmi, spí v domě pana Jonese, a spoléhající se na nízkou inteligenci a plnou důvěru zvířat, mění oněch posvátných Sedm přikázání dle své libosti. „Žádné zvíře nebude spát v posteli s prostěradly.“ „Žádné zvíře nesmí pít alkohol přes míru.“ „Žádné zvíře nezabije jiné zvíře bez důvodu.“¹⁴

Na farmě dochází k donuceným přiznáním zvířat ze spolčení se s nepřítelem Kulišem, z tajné špionáže, z pokusu o otrávení „Vůdce“ Napoleona a dalších nepřípustných aktivit, které dle Napoleonových slov musejí být potrestané jedinečnou smrtí. Zvířata musí čelit kromě špatných životních podmínek také dalšímu útoku ze strany lidí, tentokrát v čele s farmářem Frederickem. Jeho pokus o zničení dlouhodobě budovaného větrného mlýna dojde úspěchu ve chvíli, kdy je celá stavba vyhozena do povětří. Zdrčeným zvířatům se podaří lidskou rasu ze své farmy vyhnat, ale přesto není důvod k radování se z vítězství.

¹² ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 31

¹³ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 47-48

¹⁴ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 54-83

Pokračující utiskování ze strany prasat je ještě o něco zřejmější po vydání nového nařízení, které jen potvrzuje jejich nadřazenost: „*Potká-li se na cestě prase s jiným zvířetem, musí toto zvíře ustoupit z cesty.*“¹⁵ O několik let později již některá zvířata nežila. I když by se dožila důchodového věku, nikdy by se do důchodu nedostala. Musela pracovat až do vyčerpání všech sil a přihlížet tomu, jak prasata tloustnou a bohatnou. Chování prasat poněkud vyvracelo původní Napoleonovo heslo: „*Opravdové štěstí představuje pilná práce a skromný život.*“¹⁶

Sedm přikázání, at' už jejich původní či pozměněné verze, bylo nahrazeno jedním jediným heslem: „*Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější.*“¹⁷ Prasata začínají chodit po dvou, oblékají se, používají telefon, poslouchají rádio, komandují ostatní zvířata s bičem v ruce a zavádí rovnocennou spolupráci s lidmi-původními nepřáteli zvířat. Během usmiřujícího setkání prasat s okolními farmáři si ostatní zvířata všimají určitých podivností.

„*Ted' už nebylo pochyb o tom, že s tvářemi prasat se něco stalo. Zvenčí pohlížela zvířata z prasete na člověka a z člověka na prase, a opět z prasete na člověka. Ale nebylo už možné rozlišit, která tvář patří člověku a která praseti.*“¹⁸

2.2 Symbolika hlavních postav

Po přečtení stručného obsahu knihy je zřejmé, že se Orwell nesnažil napsat pouze pohádkový příběh o zvířatech žijících na farmě, nýbrž poukázat na jisté okolnosti, které nemohly být v jeho době vyřčeny jasně a veřejně tak, jak by si představoval. Za využití bravurně vytvořené alegorie se pokusil popsat historické události komunistického režimu Sovětského svazu na počátku 20. století, aby i méně informovaná veřejnost získala alespoň minimální ponětí o tom, co se odehrávalo v největším státě světa.¹⁹

Nejvýraznější skupinu zvířat tvořila vychytralá prasata, která nakonec převezmou nadvládu nad celou farmou a nastolí diktaturu. První postavou v příběhu, ne však tak zvrácenou jako ostatní prasata, je starý kanec **Major**, který si získal přirozený respekt všech zvířat. Svým charakterem a vidinou blížící se revoluce je v historickém kontextu přirovnáván ke komunistickému revolucionáři **Vladimiru Iljiču Leninovi**²⁰, hlavnímu iniciátorovi bolševické revoluce (1917). Po smrti Majora jsou zvířata nucena pravidelně uctívat jeho

¹⁵ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 85

¹⁶ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 96

¹⁷ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 101

¹⁸ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 105

¹⁹ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 107

²⁰ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 107

vystavenou lebku, což můžeme považovat za další shodný znak s V. I. Leninem a to konkrétně s jeho mauzoleem postaveném v Moskvě. Datace mezi knihou a skutečností se však neshoduje. V Orwellově *Farmě zvířat* Major umírá ještě před samotným vypuknutím revoluce. V. I. Lenin zemřel roku 1924, sedm let po samotné revoluci.

Jednou z hlavních postav prasečího druhu představuje „Vůdce“ **Napoleon**. Zpočátku nevýrazná, tichá postava postupně se měnící ve lstivého diktátora, má dle výkladu Ladislava Nagyho zpodobňovat jednu z největších postav ruských dějin, **Josifa Vissarionoviče Stalina**.²¹ Vladislav Moulis ve své knize *Běsové ruské revoluce* napsal: „*Stejně jako jeho socialismus byl i Stalin navenek zářivý, ale ve skutečnosti prolhaný a lhostejný k prostým lidem.*“²² Tato charakteristika je mezi Napoleonem a samotným Stalinem zcela shodná.

Další zajímavou postavou bylo prase **Kuliš**. Chytré, vzdělané, snažící se zajistit lepší podmínky pro život zvířat, bojující za inovace na farmě a s nimi spojené usnadnění těžké práce, kterou zvířata musela denně vykonávat. Analogické přirovnání tentokrát patří **Lvu Davidovičovi Trockému**²³, bolševickému revolucionáři, který byl po smrti Lenina vyštván Stalinem ze země stejně tak jako byl Kuliš vypovězen Napoleonem z Farmy zvířat.

2.3 Stalin a Trockij

Časté spory a neshody mezi Kulišem a Napoleonem nejsou pouze výplodem Orwellovy fantazie. Jedná se o skutečné spory mezi Trockým a Stalinem, jejichž názory se v mnohém rozcházejí.

V předchozím popisu Vůdce Napoleona byla již zmíněna jistá nenápadnost a prvotní nevýraznost této postavy. Mrknutím oka však stačíme zpozorovat pravý charakter Napoleona, zcela totožný se samotným Stalinem. Sám Lenin „*oceňoval jeho odvahu a organizační schopnosti, stejně jako nenápadnost*“.²⁴ Vzhledem k tomu, jak celý příběh dopadl, nezbyvá nám než s velmi dobrými organizačními schopnostmi Napoleona - Stalina souhlasit.

„*Ve vztazích mezi vůdčími bolševiky nebylo nic soudružského, navzájem se nesnášeli a žárlili na své úspěchy.*“²⁵ Z toho výňatku Vladislava Moulise je zřejmé, proč se Napoleon rozhodl svého soka z farmy vyštvat. Kuliš pro něj představoval hrozbu, ohrožoval jeho pověst a snižoval jeho postavení. Také Napoleonovy metody pro nastolení pořádku jsou nápadně podobné těm Stalinovým. „*Stalin nastolil ve městě bolševický pořádek – popravami. Uved'me alespoň jeden případ, charakteristický pro jeho metody. Podezřelým z „kontrarevolučních*

²¹ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 107

²² MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha, 2002. s. 61

²³ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 107

²⁴ MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha, 2002. s. 70

²⁵ MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha, 2002. s. 72

rejdu“ se zde stal inženýr Alexejev – možná skutečný odpůrce bolševické moci, možná nikoli. Stalin ho dal zatknout a zastřelit i s dvěma nezletilými syny.²⁶ Vynucená přiznání zvířat ze spolčení se s Napoleonovým úhlavním nepřítelem Kulišem a jejich následné usmrcení jsou opět zakotveny ve strašlivé realitě.

Vojenský řád Zvíře – hrdina I. třídy, udělený statečnému Kulišovi za jeho odvahu v boji proti panu Jonesovi, není také zcela smyšlený. V roce 1919 byl Trockému přidělen Řád rudého praporu za jeho statečnost vykazovanou při obraně Sovětského svazu. V té době již Trockij působil jako velitel Rudé Armády. Stalinova/Napoleonova povaha však něco takového nemohla dopustit. Napoleon si Kulišův řád po jeho vyhnání z farmy přivlastnil poté, co Kuliše označil za zrádce a jeho statečnost v boji proti panu Jonesovi obrátil v Kulišovo spiknutí. Stalinův přístup zhodnotil velmi výstižně bolševický revolucionář N. Bucharin: „Stalin nemůže žít, nemá-li, co má jiný. Nikdy by nám to neodpustil.“²⁷ Z tohoto důvodu padl nakonec návrh, aby byl řád přidělen i Stalinovi.

Vzrůstající nesouhlas Trockého a dalších s tím, co se ve straně bolševiků děje, začalo diktátorského Stalina poněkud znervózňovat. Všechny jemu nepohodlné začal zbavovat funkcí, které již značnou dobu zastávali. Trockij je v listopadu 1927 vyloučen ze strany a později i vyhnán z celého Sovětského svazu. Tímto činem si Stalin zajistil čisté pole a nadobro se zbavil opozice.²⁸ Stejnému vyhnanství musel čelit Kuliš, na kterého byli posláni Napoleonovi psi.

2.4 Říjnová revoluce

Richard Pipes ve své knize *Dějiny ruské revoluce* popisuje důvody, proč k revoluci došlo a co bylo ve skutečnosti jejím cílem. Tvrdí, že radikálové „netouží po reformách, ale po naprostém zhroucení existujícího systému, aby měli možnost vybudovat světový řád, který nikdy předtím neexistoval, či snad kdysi v bájném zlatém věku“.²⁹ Stejně tak zvířata v Orwellově *Farmě zvířat* doufala v nový řád. V život, jaký ještě nezažila a o kterém slyšela pouze z vyprávění.

Důvod, proč se zvířata rozhodla vzbouřit proti panu Jonesovi byl již vysvětlen v první kapitole bakalářské práce. Jednalo se především o špatné podmínky pro život a hladovění. Jaký však byl důvod pro začátek říjnové revoluce? Po první světové válce bylo Rusko vyčerpané, mezi obyvatelstvem vládla všeobecná nespokojenost, nastávala ekonomická krize

²⁶ MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha, 2002. s. 71

²⁷ MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha, 2002. s. 72

²⁸ MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha, 2002. s. 75-76

²⁹ PIPES, R. *Dějiny ruské revoluce*. Praha, 1998. s. 11

a ruská vláda byla těsně před rozpadnutím.³⁰ Všechny těchto faktorů využili radikální bolševici, kteří zmatek a nepohodu obrátili ve svůj prospěch.

Určitý rozpor mezi knihou a skutečností představuje vykreslení vítězného povstání zvířat. Samotný převrat je v knize popisován jako zcela spontánní, dopředu nenaplánovaný a nezorganizovaný. Dle výkladu Ladislava Nagyho by měla tato revoluce představovat říjnový puč roku 1917. Poněkud v rozporu s tímto tvrzením je popis únorové a říjnové revoluce Richarda Pipesa. Podle jeho názorů můžeme revoluci označit pouze únorové události, kdy „*nepokoje, které měly posléze za následek svržení carského režimu, nikdo nevyprovokoval a také nebyly žádným překvapením. Vypukly spontánně.*“³¹ To se ovšem nedá říct o říjnové „revoluci“, která byla do detailů naplánovaná a velmi dobře zorganizovaná. Je tedy otázkou, jak přesně se Orwell snažil zachytit ruské dějiny.

2.5 Charakterové vlastnosti zvířat a jejich význam

Celá kapitola byla již věnována třem hlavním postavám prasat, která velmi výrazně ovlivnila život na Farmě zvířat a jsou úzce spojena s ruskými dějinami. Pozornost si však zaslouží i další méně výrazné postavy se svými typickými charakterovými vlastnostmi.

Posledním představitelem prasat je malý, tlustý **Pišťík**, který vynikal svými dobrými řečnickými schopnostmi. Ostatní prasata si byla vědoma této výhody, a tak využívala Pišťíka jako prostředníka mezi prasaty a ostatními zvířaty. Na čemkoliv se prasata usnesla, to byl Pišťík povinen sdělit ostatním zvířatům pokud možno s takovým obalem, aby to vždy na prasata vrhalo dobré světlo.

Jednou z nejvýznamnějších kladných zvířecích postav je tažný kůň **Boxer**. Jeho síla, odvaha a nikdy nemizící odhodlání k práci jsou hodné ocenění. Ačkoliv nepatřil mezi nejchytřejší zvířata a naučil se číst a psát pouze prvních pár písmen abecedy, jeho statnost a čestnost byly nad vše. Svůj pozitivní přístup k tvrdé práci podporoval heslem: „*Budu pracovat lépe a radostněji!*“ Nikdy si na nic nestěžoval a nikdy si nedovolil nesouhlasit s autoritou. Oddanost Vůdci dokazoval nejen činy, ale i hesly jako: „*Napoleon má vždycky pravdu*“. Velmi často pracoval nad rámec svých fyzických možností. Podezření, že prasata přece jen nemají zcela čisté úmysly, začíná nabývat až v samotném závěru, načež se mu prasata odvděčí za jeho oddanost a tvrdou práci tak, že ho pošlou na porážku.

Kromě Boxera se na farmě vyskytuje ještě jeden tažný kůň, **Lupina**. Ačkoliv byla ve čtení o něco zdatnější, i ona, ostatně jako všechna zvířata, věřila v dobré úmysly prasat, a tak

³⁰ PIPES, R. *Dějiny ruské revoluce*. Praha, 1998. s. 12

³¹ PIPES, R. *Dějiny ruské revoluce*. Praha, 1998. s. 116

nenápadné změny Sedmi přikázání, které prasata prováděla, přisuzovala své špatné paměti. Ani na moment ji nenapadlo, že byla přikázání doopravdy pozměněna.

Zajímavou postavou je pesimistický nebo možná spíše realistický osel **Benjamin**. Jako nejstarší, ale také nejmrzutější zvíře na farmě, je tajně oddán Boxerovi. Veřejně tuto náklonnost projevil až ve chvíli, kdy Boxera odváží na jatka. Vůči prasatům a jejich reformám zaujímal neutrální postoj. Vždy splnil, co mu bylo uloženo, ale nikdy neudělal nic navíc. Přes to, že se k revoluci ani k ničemu jinému nikdy nevyjadřoval, v závěru knihy vystihuje život zvířat. „*Hlad, strádání, zklamání, to je nezměnitelný zákon žití.*“³² Postava cynického Benjaminu je často přirovnávána k samotnému autorovi *Farmy zvířat*, Georgovi Orwellovi.³³

Mimo kladné nebo neutrální postavy máme v příběhu k dispozici také charaktery, jako byl Molinin. **Molina** byla klisna, která si na život za pana Jonese nijak zvlášť nestěžovala. Její obliba v parádění se stužkami jí byla odeprána, jelikož vše, co by jen maličko připomínalo lidskou rasu, bylo zničeno. A tak nebylo těžké Molinu přemluvit, aby přešla na stranu lidí. S čistým svědomím se nechala podplatit stužkami a kostkovými cukry a navždy farmu opouští.

Ovce představují hloupý a snadno zmanipulovatelný dav. Udělají vše, co je jim přikázáno. Samy o věcech nepřemýšlí a pouze přebírají názory prasat, které pak šíří dál.

Opakem ovcí jsou nespokojené **slepice**, které svůj nesouhlas dávají jasně najevo. Rebelují a bouří se proti Napoleonovým příkazům. Svým chováním vzdorují svému Vůdci, a tak jsou zavražděny.

Poslední skupinou jsou Napoleonovi **psi**. Ti představují vyzvědače, Napoleonovu tajnou policii. Poslouchají diktátora na slovo a jsou mu naprosto oddaní. Ihned po narození jsou odebráni svým matkám a jsou vychováni samotným Vůdcem, který si je přizpůsobil k obrazu svému.

Pohádkové charaktery, které se Orwell snažil popsat a zachytit v konkrétních situacích, můžeme nalézt i ve společenství lidí. Za vlády bolševiků se vyskytovali lidé, kteří protestovali, kteří zaujíмали neutrální postoj k vyvíjejícím se událostem nebo kteří naopak s režimem sympatizovali. Rozmanitost zvířecích postav tuto skutečnost sama dokládá.

2.6 Pojetí člověka

Přístup zvířat k lidské rase se během příběhu mění. Zpočátku se setkáváme s odmítavými postoji spojenými až s nenávistí. „*Člověk je náš jediný opravdový nepřítel.*

³² ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 97

³³ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 108

Odstraňme Člověka a hlavní příčina hladu a přepracování zmizí!“³⁴ Vychytralá prasata však brzy zjistí, že obchodování s lidmi jim přinese jisté výhody a také zisk. Postupně začínají se svým úhlavním nepřítelem spolupracovat a podnikat. V této fázi představují jak lidé, tak prasata *kapitalisty* dychtící po velkém zisku.

Orwellovo pojetí člověka je však ve skutečnosti dvojí. Jedním z nich výše popsany Člověk jako lidská rasa, měnící se z nepřítele ve výhodného obchodníka. Ostatní zvířata farmy ale ve skutečnosti představují lidské charaktery se svými typickými vlastnostmi, tudíž i je bychom mohli považovat za určité pojetí člověka dle Orwella.

³⁴ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 9

3 1984

3.1 Děj knihy

Celý děj antiutopického románu *1984* se odehrává v Londýně, hlavním městě Územní oblasti jedna. Jedná se o třetí nejlidnatější provincii oblasti nazývané Oceánie. Město je pověstné svými propagandistickými plakáty, na kterých je vyobrazen muž s černým knírem a nápis „*VELKÝ BRATR TĚ SLEDUJE!*“³⁵. Jeho portrét se nachází nejen na plakátech, ale také na knihách, cigaretách, mincích a dalších věcech. Nebylo před ním úniku. Rok 1984 je předpokládaný rok, kdy se děj knihy odehrává. Nemůžeme si však být zcela jistí, protože neexistují záznamy, které by tuto skutečnost potvrdily.

Ústřední postavou románu je člen takzvané Vnější strany Winston Smith, který pracuje na ministerstvu pravdy v oddělení záznamů. Jeho pracovní náplní je pozměňovat novinové články, výroční zprávy a jakékoliv další materiály, ve kterých se vyskytly nějaké chyby či nejasnosti, které musí být buďto opraveny, anebo zcela odstraněny. Systém těchto korekcí vytváří Strana, která kontroluje veškerý život v Oceánii. Jejím hlavním propagátorem je všemohoucí a vševědoucí Velký bratr, zřejmě imaginární postava, ovládající veškeré dění. Dále v příběhu vystupují také členové Vnitřní Strany-pravá ruka Velkého bratra, kteří tvoří méně než dvě procenta populace, a výkonná Ideopolicie, která odhalí každého, kdo by sešel z cesty a stavěl se proti stranickým zásadám.

K naprosté kontrole svých členů využívá Strana televizorů, které jsou povinné v každé domácnosti. Obrazovky jsou neustále zapnuté a díky nim může Ideopolicie, a kdokoliv další z vedení Strany, pozorovat a odposlouchávat všechny členy. Tyto obrazovky se nachází i v zaměstnáních a na veřejných prostranstvích, aby mohli být lidé sledováni čtyřicet hodin denně.

Winston Smith nenávidí svůj život a především nenávidí Stranu. Ví, že jeho práce je založena na lžích, že zásady Strany jsou nesprávné a tajně doufá v existenci jakéhosi Bratrstva, o kterém kdysi dávno zaslechl. Ačkoliv Bratrstvo ve skutečnosti neexistovalo, bylo popisováno jako utajovaná organizace založená proti Straně, jejímž hlavním představitelem měl být bývalý člen Strany Emanuel Goldstein.

Na ministerstvu pravdy se pravidelně konaly Dvě minuty nenávisti. Na velkoplošné obrazovce se zobrazila tvář Emanuela Goldsteina, nepřítele Strany, který v ní dříve zastával jednu z vedoucích funkcí. Údajně se ale zapletl do kontrarevoluční činnosti a byl odsouzen k smrti. Podařilo se mu však uprchnout a proto byl od té doby zodpovědný za všechny

³⁵ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 9

zločiny, zrady a sabotáže, které byly proti Straně spáchány. Goldstein na obrazovce projevuje svůj nesouhlas se Stranou, odsuzuje její diktaturu a prosazuje mír, svobodu projevu, svobodu tisku, myšlení, shromažďování a další demokratické myšlenky. Strana Goldsteinův hlas mění v ovčí bečení a snaží se ho před ostatními členy zesměšnit. Zároveň se snaží v lidech vyvolat strach a nenávist vůči jeho osobě.

Pokaždé během Dvou minut nenávisti vypukne davové šílenství, kdy všichni zúčastnění společně vykřikují nadávky a chytají záchvaty zuřivosti hraničící až s nepřičetností. Ačkoliv si byl Winston vědom své nenávisti vůči Straně, nikdy se nedokázal tomuto masovému tlaku ubránit, a tak skandoval a uctíval Velkého bratra jako ostatní skuteční nadšenci.

Ve svém zoufalství se Winston rozhodne psát deník. Poměrně dlouho mu však trvá vymyslet, z jakého důvodu ho vlastně píše. „*Pro budoucnost anebo pro minulost, pro dobu, kdy myšlení bude svobodné, kdy se lidé budou lišit jeden od druhého a nebudou žít v samotě, pro dobu, kdy bude existovat pravda a kdy věci, které se stanou, nebudou se moci odestát.*“³⁶

K tomu, aby člověk spáchal ideozločin, stačila pouhá nebezpečná myšlenka a těch napadalo Winstona během psaní deníku mnoho. Stačilo se malinko vychýlit z běžného stavu nebo začít navštěvovat do té doby nenavštěvovaná místa, aby po člověku Ideopolicie začala pátrat. Nepřátelé Strany mizeli obvykle v noci a byli vymazáni ze všech záznamů tak, aby se celkově mohla popřít jejich předchozí existence.

Manželé Parsonsovi bydleli ve stejném domě jako Winston Smith. Jejich malé, divoké děti patřily mezi Zvědy, kteří odposlouchávali a donášeli na ostatní členy Strany. Jejich oči byli plné zlosti a jediné, co jim přinášelo skutečnou radost, byly popravy zrádců. Celá rodina vždy působila tak, že je zcela oddána Straně. Nakonec to však byl právě Parsons, otec rodiny, se kterým se Winston Smith setkává ve vězení. Byl udán Ideopolicii svou vlastní dcerou, která ho slyšela mluvit ze spaní proti Velkému Bratrovi.

V celé Oceánii probíhá dlouhotrvající válka s nepřátelskou eurasijskou armádou. Spojencem Oceánie byla v tuto chvíli Eastasie. Winston si však pamatoval dobu, kdy to bylo přesně naopak. Kdy byla válka vedena s Eastasií a spojencem byla Eurasie. Sám je později svědkem, kdy se toto spojení a nepřátelství znovu prohodí. Nikdo kromě Winstona si toho nevšimne. A jelikož byly již jednou napsané materiály upravovány podle současnosti, nikdy neexistovaly žádné záznamy, které by dokázaly, že něco bylo jinak, než je teď. Jedno ze stranických hesel znělo: „*Kdo ovládá přítomnost, ovládá minulost. Kdo ovládá minulost,*

³⁶ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 36

ovládá budoucnost. ³⁷

Jednoho dne dostane Winston od dívky s tmavými vlasy, kterou podezřívá, že patří mezi členy Ideopolicie, zamilovaný vzkaz. Začíná se mezi nimi odehrávat milostný román, který jak sami tuší, nemůže skončit happy endem. Winstonovi se podaří pronajmout si pokoj u pana Charringtona, který bydlel na území prolétů - jediném místě, kde se nevyskytovaly žádné obrazovky a odposlouchávací zařízení. S Julií zde trávili nerušené chvíle, kde se nemuseli skrývat a kde se cítili, alespoň v rámci možností, v bezpečí.

Později je Winston pozván do domu člena Vnitřní strany, O'Briena, který si získá naprostou Winstonovu důvěru. Navzájem si prozradí utajovaný nesouhlas se Stranou a O'Brien informuje Winstona o bratrstvu a jeho *knize*. Když se ona *kniha* dostane do Winstonových rukou, společně s Julií si ji v bytě pana Charringtona se zájmem pročítají. V tom ale do pronajatého pokoje vrazí Ideopolicie a oba dva provinilce zavře do vězení. Vyjde najevo, že starší vrásčitý pan Charrington je ve skutečnosti jeden ze členů tajné Ideopolicie a všechno na Winstona a Julii nastražil.

Ve vězení se Winston potkává také s O'Brienem, který tam ovšem není držen jako vězeň, nýbrž dohlíží na chod vězení a jednotlivé mučící procesy. I on Winstona obelstil. Každý, kdo vězením prošel, zažil mnoho utrpení. Sám Winston byl několikrát zbit obušky, ocelovými pruty, zkopán do bezvědomí a pak byl ponechán několika hodinám odpočinku, aby celý proces mohl být znovu zopakován. Když bylo fyzické násilí u konce, nastupovala další fáze. Vězni byli nuceni potlačit některé své fyziologické potřeby, jako byl hlad, žízeň nebo potřeba dojit si na záchod. Neustále byli také ozařováni prudkým světlem, které znemožňovalo logické uvažování.

Winston byl donucen k přiznání činů, kterých se nikdy nedopustil. Zavraždění některých členů Strany, zpronevěření státních peněz, vražda své bývalé manželky a další. Přiznal, cokoliv bylo třeba, jen aby zabránil dalšímu mučení. O'Brien dává Winstonovi poslední šanci a snaží se ho ještě převést na stranu Strany za pomoci elektrického zařízení, které při každé špatné odpovědi způsobovalo bolest. „*Kolik prstů držím nahoře, Winstone?*“ „*Čtyři.*“ „*A když Strana řekne, že to nejsou čtyři, ale pět, kolik jich bude potom?*“ „*Čtyři.*“ „*Slovo zaniklo v záchvatu bolesti. Ručička na číselníku vystřelila na padesát pět.*“ ³⁸

Na konci celého příběhu sedí Winston v hospodě a napjatě poslouchá zprávy. Obrazovka oznamuje další vítězství Oceánie nad svým nepřítelem, ať už to byl v té chvíli

³⁷ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 263

³⁸ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 264

kdokoliv. Winston je šťastný, že Strana opět vyhrála a oddaně tvrdí, že miluje Velkého bratra a pevně věří, že tomu nikdy nebylo jinak.

3.2 Obyvatelé územní oblasti jedna

3.2.1 Členové Strany

Strana je rozdělena na Vnitřní a Vnější část. Vnitřní stranu tvoří úzký okruh lidí, kteří se přímo podílí na fungování Strany. Patří sem například člen Ideopolicie, O'Brien. Úkolem Vnitřní strany je dohlížet na pořádek v Oceánii a kontrolovat členy Vnější strany, jejich soukromé životy, co dělají, čím se zabývají, když zrovna nepracují a sledovat také jejich myšlenky, které musí být vždy v souladu s tím, co chce Strana. Na rozdíl od členů Vnější strany žijí v pěkných čistých domech s mnoha pokoji a mají i vlastní služebnictvo. Pijí prvotřídní víno, kávu a kouří jen ten nejlepší tabák.

Vnější stranu tvoří lidé, kteří pracují pro Stranu. Přetváří minulost, falšují záznamy a jsou pod přísným dohledem Ideopolicie a Zvěďů. Mezi její členy patří hlavní postava celého románu, Winston Smith, jeho přítelkyně Julie, ale také Winstonův soused Parsons a kolega Syme. Tito lidé jsou odkázáni žít na vyčleněném sídlišti, které by se dalo přirovnat k troskám. Byty jsou špinavé, zapáchající, nábytek je starý, rozlámáný a jediné, čím by se tito obyvatelé mohli chlubit, je televizor, který hrál pro Stranu velmi důležitou roli.

3.2.2 Proléti

Proléti jsou Stranou označováni za nejnižší vrstvu společnosti. Strana se o jejich životy nijak nezajímá. Žijí na vyčleněném území, kde nejsou žádné obrazovky ani odposlouchávací zařízení. Žijí běžným životem a nejsou nijak omezováni Stranou. Heslo Strany týkající se prolétů, zní: „*Proléti a zvířata jsou svobodní.*“³⁹ Dle ideologie Strany však svoboda znamená otroctví, čímž se snaží členům Strany ukázat, že život prolétů není záviděníhodný. Celkově jimi Strana opovrhne a odsuzuje jejich „primitivní“ způsob života a chování. Odsuzuje jejich lidské hodnoty, mezi které patří na první místo rodina, a emoce, které sdílí se svými blízkými.

Mezi proléty bychom mohli zařadit pana Charringtona, pokud by tato postava ve skutečnosti existovala, jak nakonec vyjde najevo. Patřila sem také veškerá spodina lidstva. Zloději, dealeři drog, prostitutky a další kriminálníci.

³⁹ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 82

3.3 Čtyři ministerstva

3.3.1 Ministerstvo pravdy (Pramini)

Toto ministerstvo se dle výkladu Strany zabývá informacemi, zábavou, školstvím a uměním. Ve skutečnosti se ale jedná o místo, kde se všichni jeho zaměstnanci zabývají lží. Úkolem je přepisování minulosti, tak aby to vždy v konečném výsledku vypadalo, že Velký bratr měl pravdu a dokázal budoucnost dopředu odhadnout bez jediného chybného úsudku. Pokud se stalo, že kdysi v minulosti Velký Bratr předpověděl něco, co se nakonec nestalo, anebo stalo, ale jiným způsobem, byly všechny novinové články, knihy a další materiály přepsány.

„Tak například Timesy sedmnáctého března napsaly, že Velký bratr ve svém projevu z minulého dne předpověděl, že fronta v Jižní Indii zůstane v klidu, ale že se zakrátko rozvine eurasijská ofenziva v Severní Africe. Stalo se však, že eurasijské vrchní velení zahájilo ofenzivu v Jižní Indii a Severní Afriku nechalo na pokoji. Proto bylo třeba přepsat první odstavec v projevu Velkého bratra tak, aby předpovídal to, co se skutečně stalo.“⁴⁰

3.3.2 Ministerstvo míru (Mírmini)

Ministerstvo míru, v protikladu ke svému oficiálnímu názvu, se zabývalo především válkou. Jak bude ještě blíže vysvětleno, hlavním úkolem Strany bylo zachovávat v lidech pocit permanentní války. Nebylo důležité, s kým v dané době Oceánie zrovna válčila. Strana si svého nepřítele vytvářela tak, jak potřebovala. Důležité bylo, aby mezi lidmi panoval obrovský strach z nepřítele, který Strana využívala pro udržení své moci.

3.3.3 Ministerstvo lásky (Lamini)

Právo a pořádek měly být dvě důležité oblasti, kterými se mělo oficiálně zabývat ministerstvo lásky. Pravý důvod jeho existence byl jiný. Už jen jeho samotný vzhled naháněl hrůzu. Velká budova, bez oken, s ostnatými dráty kolem. Mezi hlavní činnosti ministerstva patřilo pronásledování, zesměšňování, mučení, týrání a následné usmrcení nepohodlných. Součástí ministerstva byla také místnost 101, která děsila všechny vězně týrané na ministerstvu. Každého zde čekalo to, čeho se ve svém životě bál nejvíce. V případě Winstona Smitha to byly masožravé krysy, které mu měly požrat obličej.

⁴⁰ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 47

3.3.4 Ministerstvo hojnosti (Hojmini)

Ministerstvo hojnosti se zabývá hospodářskými záležitostmi. Předpokladem by měla být snaha o zajištění dobré životní úrovně a zamezení nedostatku zboží. Jeho skutečným zájmem je však pouze šíření hladu a chudoby. V románu se několikrát setkáváme s tím, že neustále chybí zboží, které členové nutně potřebují ke svému životu. Strana jim poskytuje pouze odporné jídlo, hrozně chutnající gin vítězství a ošizené cigarety vítězství.

3.4 Umění doublethinku

Doublethink je jeden z principů, na kterém je postavena ideologie Strany. Jedná se o „schopnost podržet v mysli dvě protikladná přesvědčení a současně obě akceptovat“.⁴¹ Strana tuto metodu využívala k ospravedlňování svých činů. Ačkoliv členové Strany věděli, že je něco špatné, za užití *doublethinku* si dokázali pravdu překroutit tak, aby ve výsledku to špatné vypadalo jako dobré.

„Vědět, a přitom nevědět, uvědomovat si plnou pravdu a přitom pronášet pečlivě vykonstruované lži, udržet současně dva názory, které se vzájemně vylučují, vědět, že jsou protikladné, a věřit v oba; (...) zapomenout všechno, co je třeba zapomenout, potom to znova z paměti vylovit, když je toho zapotřebí, a zas to promptně zapomenout.“⁴²

3.5 Newspeak

Newspeak se stal úředním jazykem Oceánie. Bylo vytvořeno oddělení lidí, kteří společně pracovali na novém slovníku pojmů, ve kterém by se mělo navždy upustit od tzv. *oldspeaku* a přejít k nové éře, *newspeaku*. Cílem bylo odstranit „nepotřebná“ slova a co nejvíce oklestit dosavadní jazyk. Strana si předsevzala, že budou existovat pouze pojmy, které si ona sama určí, o kterých si myslí, že je třeba, aby lidé znali. Čím jednodušší jazyk bude, tím méně budou lidé myslet a to byl cíl, kterého se Strana snažila dosáhnout.

Základním slovem *newspeaku* je již popsán *doublethink*, neboli podvojný myšlení. Dalším takovým pojmem je *thoughtcrime*, který je do *oldspeaku* překládán jako zločin závadného myšlení. *Vaporizace* znamená vypaření se z povrchu zemského i ze všech existujících záznamů. Dalším užívaným pojmem je *crimestop*. Pokud člověk použije *crimestop*, zastaví sám sebe před nebezpečnou myšlenkou, která by ho mohla dostat do problémů s Ideopolicí. Posledním *newspeakovým* slovem je *blackwhite*. Pokud je třeba, bude černé bílé. Později ale může být potřeba, aby bílé bylo černé.

Konkrétní příklad pojmu *blackwhite* můžeme vysvětlit na situaci s Eurasií a Eastasií.

⁴¹ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 228

⁴² ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 43

Pokud Strana řekne, že je Oceánie ve spojení s Eastasií a ve válce s Eurasií, přijímáme to jako fakt. Pokud o dva dny později se pozice těchto dvou mocností změní, opět to musíme přijmout s tím, že tomu ani nikdy nebylo jinak.

3.6 Ideologie Strany

Základem ideologie Strany je tzv. Angsoc, celým názvem anglický socialismus. Všichni členové Strany jsou povinni jednat podle zásad Angsocu, který představuje souhrn konkrétních pravidel, zásad a povinností.

Existují dva cíle Strany, které jdou ruku v ruce s jejími dvěma problémy. První cíl: Dobýt svět. Druhý cíl: Zničit jakoukoliv možnost nezávislého myšlení. S druhým cílem úzce souvisí první problém Strany, a to jak proti lidské vůli zjistit, co si dotyčný člověk myslí? Druhý problém zní, jak během několika vteřin zabít miliony lidí? Tento problém zase úzce souvisí s cílem prvním.

Strana se řídí třemi hlavními hesly:

1. VÁLKA JE MÍR

2. SVOBODA JE OTROCTVÍ

3. NEVĚDOMOST JE SÍLA.

Strana se snaží udržovat všechny obyvatele v přesvědčení, že je Oceánie ve válečném stavu, ačkoliv ve skutečnosti se žádná válka nekoná. Válečný stav spojený s nedostatkem zboží, špatnými životními podmínkami a častými úmrtími slouží pouze jako omluva těchto skutečností. Lidé přijímají tyto hrozné podmínky jen proto, že si myslí, že se doopravdy válčí. Pro Stranu je důležité udržovat tento neexistující válečný stav, aby s ním zůstaly i špatné podmínky. Pokud by Oceánie nebyla ve válce, začala by později prosperovat, lidé by se měli dobře, někteří by se mohli dále vzdělávat a mohlo by dojít k tomu, že by stejně nebo více inteligentní lidé jako jsou teď ve Vnitřní straně, chtěli svrhnout tuto vládu a založit jinou. Proto válka představuje mír. Pokud bude v povědomí lidí válka, špatné podmínky a strach, znamená to mír pro Stranu.

Druhé heslo strany bylo již rozebráno v rámci kapitoly o prolétech. Pozornost si zaslouží ale také třetí heslo. Můžeme říci, že je založené na principech *Newspeaku*. Jeho cílem je odstranit „nepotřebná“ slova a zamezit lidem myslet. Pokud nebudou existovat pojmy, kterými bychom označili určitou skutečnost, jako by sama skutečnost vůbec neexistovala. Pokud nic společnost nebude vědět, znamená to sílu a moc pro Stranu, kterou uvědomělé a

myslíci obyvatelstvo pouze ohrožuje.

Strana také funguje na principech, jako jsou protikladná tvrzení a kolektivismus. Protiklady, princip *doublethinku*, jsou patrné už v samotných názvech ministerstev. Ministerstvo **míru** zabývající se **válkou**, ministerstvo **pravdy**, jehož hlavní náplní je vytváření **lží**, ministerstvo **lásky** plně zaměstnané **mučením** a ministerstvo **hojnosti** zabývající se šířením **hladu**. Od dřívějšího soukromého vlastnictví společnost přechází ke kolektivismu neboli společnému vlastnictví. Tím se ale pro obyčejné lidi nic nemění. Změna je pouze v tom, že vlastnictví není v rukou mnoha jednotlivců, ale v rukou jedné vládnoucí skupiny.

V rámci své ideologie se Strana snaží zabránit neustále se v dějinách opakujícímu cyklu třídního boje a sociálních konfliktů. Ty jsou v knize velmi výstižně popsány takto: *„Cílem Těch nahoře je zůstat, kde jsou. Cílem Těch uprostřed je vyměnit si místo s Těmi nahoře. Cílem Těch dole (...) je zrušit všechny rozdíly a vytvořit společnost, v níž si budou všichni lidé rovni. A tak se v průběhu dějin znova a znova odehrává boj, který je ve svých hlavních obrysech stále stejný. Po dlouhá období se zdá, že Ti nahoře jsou bezpečně u moci, ale dříve či později přijde chvíle, kdy buď ztratí víru v sebe nebo schopnost účinně vládnout, nebo obojí. Potom je svrhnou Ti uprostřed, kteří získají Ty dole na svou stranu předstíráním, že bojují za svobodu a spravedlnost. Jakmile Ti uprostřed dosáhnou svého cíle, uvrhnou Ty dole nazpět do dřívějšího postavení otroků a sami se stanou Těmi nahoře.“*⁴³ Tomuto cyklu se Strana snaží zabránit tím, že bude udržovat válečný stav ve vědomí lidí. Pokud by tak nečinila, byla by za krátkou dobu svržena.

Zároveň Strana intenzivně bojuje proti sexuálnímu styku. Zakládá antisexuální ligu mladých, ve které se snaží už malým dětem „vtloukat“ do hlavy, že jediná správná cesta je celibát. Sexuální styk je považován za něco ohavného a bude povolován Stranou pouze výjimečně pro zachování lidu. Nevybouřený sexuální pud musí být potlačen, ale Strana se snaží využít této „nevybité“ energie lidí k bouřlivému projevování se během Dvou minut nenávisti. U nevybouřených lidí poháněných tímto pudem se dá snadno vyvolat vztek, zuřivost, nenávist, touha ničit a zabíjet.

Pokud se najde někdo, kdo se Stranou nesympatizuje, snaží se ho Strana „vyléčit“ z choroby neposlušnosti a nedůvěřivosti. Své obludné činy Strana nepopírá, naopak vysvětluje jejich důvod a důvod proč je třeba, aby vlastnila veškerou moc. *„Strana nebaží po moci pro vlastní cíle, ale pro dobro většiny. Usiluje o moc, protože lidé jsou křehká, zbabělá*

⁴³ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 214

stvoření, která neunesou svobodu, nedovedou se postavit tváří v tvář pravdě, musí být ovládáni.“⁴⁴

3.7 Poselství knihy

Román *1984* byl vydán v roce 1949. V době, kdy George Orwell tuto knihu psal, nemohl tušit, jak prozíravá svým obsahem bude. O několik let později se s některými skutečnostmi knižní předlohy setkáváme v totalitním SSSR, kde se však jednalo o skutečnou realitu.

Podle Orwellových vizí budou někdy v budoucnu, pravděpodobně v roce 1984, existovat tři velké mocnosti – Oceánie, Eurasie a Eastasie. Oceánie bude zahrnovat obě Ameriky, atlantské ostrovy, Británii, Australoasii a jižní část Eastasie (Afriky). Eurasie bude představovat severní část evropského a asijského území a Eastasie, třetí a také nejmenší mocnost, bude zahrnovat země na jih od Číny, japonské ostrovy a část Mandžuska, Mongolska a Tibetu.

Každá ze zmíněných mocností bude mít svou vlastní ideologii. Oceánie Angsoc, Eurasie nebolševismus a Eastasie uctívání smrti. Všechny tyto ideologie budou ve skutečnosti totožné, ačkoliv se vedení jednotlivých mocností bude snažit mezi obyvatelstvem šířit fámy o velké rozdílnosti, aby ve svých zemích podpořila strach z cizinců a již zmíněné odlišnosti.

Toto trojí mocenské rozdělení zvolil Orwell pravděpodobně proto, aby naznačil, které konkrétní země budou vládnout světu. Jednak je to tedy Amerika s Velkou Británií, Rusko (část evropského a část asijského území) a Čína s Japonskem. Pokud je tento výklad správný, mohli bychom říci, že měl Orwell naprostou pravdu a jeho vize do budoucnosti se víceméně vyplnily.

Autor chtěl ale také poukázat na totalitní režimy, které budou zřejmě v jednotlivých oblastech nastoleny. V rámci totalitní ideologie budou všichni obyvatelé podléhat jedné společné autoritě, budou nuceni nosit stejnou uniformu (modrou kombinézu), aby byla zachována jednota celku, a dojde k potírání veškeré individuality člověka.

Postavy Zvěďů, oblečené v modrých šortkách a šedých košilích s červenými šátky kolem krku, ne pouhou náhodou připomínají mladé pionýry, pro něž byly typické písně, průvody, transparenty, výlety a další aktivity. Orwell záměrně používá toto vyobrazení Zvěďů, aby poukázal na pionýrskou organizaci, která hrála určitou roli v komunistickém režimu i u nás v Československu. *„Komunisté začínali s výchovou mládeže od útlého mládí. K šíření myšlenek marxismu-leninismu mezi dětmi jim sloužila organizace Pionýr - proletářská verze*

⁴⁴ ORWELL, G. 1984. Praha, 2000. s. 277

*skautingu. (...) Děti byly v 50. letech nabádány k donášení o tom co se děje v jejich rodinách, o čem se doma mluví a jaký tedy je skutečný postoj rodičů k novým pánům. Na základě toho byly pak jejich rodiny děleny na "dobré" a "špatné".*⁴⁵

⁴⁵ www.totalita.cz. ©1999-2014. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/po.php>

4 Společné rysy *Farmy zvířat* a *1984*

Ačkoliv je alegorický pohádkový příběh *Farma zvířat* zaměřen na minulost a román *1984* na budoucnost, obě díla spojuje problematika totalitních režimů. Díky tomuto společnému znaku se v některých pasážích knih vyskytují podobné, ne-li zcela totožné, prvky a motivy.

Jedním z nich je motiv „úhlavního nepřítele“ státu/farmy. V případě *Farmy zvířat* se jedná o chytré prase Kuliše, které si svým intelektem a charakterem získá přízeň ostatních zvířat. Jelikož ale představuje pro Napoleona hrozbu, je z farmy vyhnán a následně pronásledován, aby mohl být popraven. V románu *1984* nám zase vystupuje postava Emanuela Goldsteina, nepřítele lidu, který se údajně zapletl do kontrarevoluční činnosti (stejně tak jako se Kuliš údajně spolčil s majitelem farmy, panem Jonesem) a byl odsouzen k smrti. Nakonec se mu však podařilo utéct a od té doby byly všechny zločiny a nepříjemnosti přisuzovány jemu, stejně tak jako na farmě Kulišovi.

Dalším společným znakem jsou vynucená přiznání a popravy nepřátel a nepohodlných lidí, což bychom však mohli označit za znak totalitních režimů všeobecně. Co je také typické pro komunistický režim, je povinné oslovování se tituly soudruh - soudružka, které se vyskytují v obou Orwellových dílech.

Tak jako se na farmě mění její nepřítel ze dne na den, kdy v jedné chvíli je to pan Frederick, v druhé zase pan Pilkington, i tak se mění nepřítel Oceánie. Jednou je to Eurasie, podruhé zase Eastasie. I zásady Angsocu jsou nápadně podobné Sedmi přikázáním a v obou příbězích se obyvatelům (zvířatům) předkládají pravidelné statistiky dokazující zvýšenou, někdy až nadprůměrnou životní úroveň, a vysoká čísla výroby, která laikům vůbec nic neřeknou. Mají za úkol pouze vyvolat v lidech (zvířatech) pocit, že se teď mají lépe než dříve.

5 Společnost a praktiky totalitního režimu

Jak již bylo několikrát řečeno, díla George Orwella, kterým se tato bakalářská práce podrobně věnuje, poukazují především na problematiku totalitního režimu. Ještě než se však dostaneme k samotným praktikám tohoto režimu, věnovala bych pozornost šesti hlavním rysům totalitního režimu podle Carla Joachima Friedricha a Zbigniewa Brzezinského, které ve své knize *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* zmiňují Stanislav Balík a Michal Kubát.

1. „Existuje oficiální ideologie, kterou musejí přijmout a akceptovat všichni členové společnosti. Tuto ideologii používají vládnoucí vrstvy k odůvodnění svých nároků na výkon moci.“
2. „Veškerý politický a společenský život zcela ovládá jediná masová politická strana, v jejímž čele stojí většinou jediný vůdce. Strana je hierarchicky organizována a je povětšinou nadřizena státní byrokracii, či při nejmenším je s ní výrazně propojena. (Státní orgány jsou pouhou zástěrkou, kvazidemokratickými kulisami totalitního divadla.)“
3. „Vládce či strana mají absolutní monopol na kontrolu armády. Tuto kontrolu provádí buď přímo politická strana, nebo jí kontrolovaná byrokracie.“
4. „Prostředky masové komunikace - tisk, rozhlas, televize, knižní produkce - jsou zcela kontrolovány prostřednictvím stejných mechanismů, jakými probíhá kontrola armády.“
5. „Existuje dokonalý systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím tajné policie, která používá teroristické postupy.“
6. „Hospodářství podléhá centrálnímu řízení, plánování, veškerá ekonomika je kontrolována.“⁴⁶

Odlišným způsobem pohlíží na totalitarismus Hannah Arendtová, která vyslovuje pouze dvě podmínky pro vznik a působení totalitního režimu.

1. „Společnost řídí jedna politická strana v čele se zbožštělým vůdcem, která je nositelkou ideologie a teroru.“
2. „Společnost má masový charakter způsobující izolovanost člověka a jeho vykořeněnost z tradičních společenských struktur.“⁴⁷

Arendtová ve svých knihách také mimo jiné popisuje tzv. *komunikační frontovou strukturu totalitní společnosti*. Dle jejího názoru zaujímá každý jedinec v totalitní společnosti vždy dva

⁴⁶ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha, 2004. s. 36-37

⁴⁷ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha, 2004. s. 37

protichůdné postoje podle toho, s kým v dané situaci komunikuje. Pokud hovoří s někým, kdo je blíže mocenskému centru než je on sám, jeho postoj vyjadřuje schopnost ideologicky ovlivnit ty, kteří ještě zcela nepropadli „kouzlu“ totalitního režimu. Pokud naopak hovoří s někým, kdo je od mocenského centra dále než on, jeho postoj se mění a režim víceméně haní. Dále se také Arendtová snaží popsat důvody stability totalitního režimu. Hlavním z nich je strach lidí, který se odráží v jejich osobním životě. Díky tomuto strachu je strana schopná lidmi manipulovat, čímž se dostáváme k samotným praktikám totalitního režimu.⁴⁸

Jednou z hlavních praktik totalitního režimu je bravurně provedená **manipulace** lidmi. Vedoucí skupina spoléhá na nevědomost lidí a jejich naprostou poslušnost, oddanost a důvěru, a tak jim předkládá lživé informace, které mění špatné v dobré. Úryvek z *Farmy zvířat* nám může posloužit jako důvěryhodný příklad takovéto manipulace. „*Soudruzi, (...) jistě si všichni uvědomujete, že my prasata to neděláme ze sobectví, či že to snad znamená nějaké privilegium. Mnoho z nás ve skutečnosti jablka ani mléko nesnáší. (...) Jíme je jen proto, abychom si zachovali zdraví. Jablka, soudruzi, a to je dokázáno vědecky, obsahují látky naprosto potřebné pro vývoj prasete.*“⁴⁹

Pokud se ve společnosti objevil někdo, kdo by snad měl nějaké pochybnosti o praktikách politické strany, nastupovala snaha o **vyvolání pocitu viny**, v dalších fázích pak stupňující se **nátlak** a **zastrašování**. „*Ano, postele jsou pohodlné. Ale ne víc, než potřebujeme, soudružky při naší namáhavé duševní práci. Snad byste nás, soudružky, nepřipravily o zasloužený odpočinek? Nechcete přece, aby nás naše povinnosti utýraly? Jistě byste si nepřály, aby se Jones vrátil?*“⁵⁰

Cílem režimu bylo především **potlačení individuality**, úspěšně rozšířená **propaganda** strany a **totální kontrola** veškerého dění. Jako prostředek této kontroly sloužilo **udavačství**, ke kterému byly nabádány už ty nejmenší děti. Jejich úkolem bylo donášet informace o tom, co se u nich doma děje a jaké jsou skutečné názory a postoje jejich rodičů vůči režimu.⁵¹ Pátrání po „nepřátelích“ strany zaštiťovala **tajná policie**, která byla jedním z hlavních nástrojů totalitních režimů. Pokud došlo k nalezení „zrádců“ strany, nastupoval **fyzický a psychický teror**, který ve většině případů končil smrtí. A jak řekl sám Stalin: „*Jedna smrt znamená tragédii. Milion smrtí je statistika.*“⁵²

⁴⁸ Lidové noviny. 5. 4. 2014. *Ideologie, jež není půvabná*. 2014. s. 30/X

⁴⁹ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 31

⁵⁰ ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha, 2000. s. 57

⁵¹ www.totalita.cz. ©1999-2014. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/po.php>

⁵² MYERSON, D. *Krev a sláva*. Frýdek-Místek, 2007. s. 151

6 Jevgenij Zamjatin

George Orwell nebyl jediným autorem, který se zabýval problematikou totalitního režimu ve své tvorbě. O pětadvacet let dříve, před samotným vydáním *Farmy zvířat* (1945), napsal Jevgenij Zamjatin antiutopistický román *My*, který stejně tak jako Orwellova antiutopie 1984 poukazuje na absurdnost totalitního režimu a jeho projevy ve společnosti.

6.1 Život a dílo

Jevgenij Ivanovič Zamjatin, jeden z nejvýznamnějších ruských spisovatelů dvacátého století, se narodil roku 1884 ve středním Rusku. Po vystudování gymnázia se začal věnovat kromě petrohradské techniky také revolučním aktivitám. Jakožto bolševik byl během revoluce roku 1905 zatčen, určitou dobu vězněn a poté vypovězen z Petrohradu. Zamjatin patřil ve své době mezi skutečné technické odborníky, pracoval jako lodní technik a od roku 1911 působil také jako vysokoškolský učitel. Svých technických znalostí využil mimo jiné i ve své vlastní tvorbě.⁵³

Jeho nejznámější román *My* vyšel v Rusku až roku 1987, přičemž v zahraničí docházelo k jeho překladům do angličtiny již roku 1925, což představovalo pro Rusko velký skandál. Zamjatinovy knihy byly okamžitě zakázány, jeho divadelní hry byly staženy z programů a byla mu znemožněna i jakákoliv publikace jeho dalších děl. Ve svém dopise Stalinovi žádá Zamjatin o vypovězení ze země, aby mohl i nadále publikovat, když ne v Rusku, tak alespoň v jiné zemi. Nakonec se usadil v Paříži, kde 10. března 1937 umírá.⁵⁴

Mezi jeho další významná díla patří *Maloměsto* (1913), *Lůno* (1913), *Zapadákovi* (1914), satirické kritiky *Ostrované* (1918) a *Rybář duší* (1918), a dramata *Blecha* (1925) či *Africký host* (1929).⁵⁵

6.2 *My*

Celý děj se odehrává v tzv. *Jednotném státu*, ve kterém vše dokonale funguje pod dohledem opěvovaného *Dobroditele*. Hlavním hrdinou románu je číslo D-503, matematik podílející se na stavbě vesmírné lodi přezdívané *Integrál*. D-503 je zpočátku nadšený ze systému, na jehož základě *Jednotný stát* funguje. Vše je dokonalé, přesně na minuty vypočítané, a aby byl zavedený systém řádně dodržován, používá každé číslo *Hodinové desky*, kde jsou zaznamenány časy jednotlivých denních aktivit.

Každé ráno ve stejnou hodinu zazvoní všem číslům budík, následuje společné

⁵³ ZAMJATIN, J. *My*. Praha, 1989. s. 9-10

⁵⁴ ZAMJATIN, J. *My*. Praha, 1989. s. 12-13

⁵⁵ ZAMJATIN, J. *My*. Praha, 1989. s. 9-12

pravidelné přežvýkávání snídaně, práce, pravidelné pochody, ale také *Hodina soukromí*. Během této *Hodiny soukromí* bylo povoleno zatáhnout v bytě žaluzie (na základě povolení v podobě růžového lístku) a věnovat se sexuální radovánkám. Sexuální chvíle však byly také přesně určené státem na konkrétní dny. V těchto chvílích se D-503 pravidelně stýkal s O-90, které, ačkoliv nezákonně, nakonec splní její přání a poskytne jí možnost mít potomka.

System *Jednotného státu* se vysmívá lidem žijícím ve dvacátém století a životům, které v té době vedli. Tito lidé žili svobodně, což se v současné době přirovnává k neorganizovanému zvířecímu životu, a proto jsou záměrně tito předci nazýváni *divochy*. Za vrchol všeho je považován nekontrolovaný sexuální pud, kdy spolu lidé souložili kdykoliv a kdekoliv, k čemuž by v *Jednotném státě* nikdy nemohlo dojít.

Celý *Jednotný stát* je postaven ze skla, byty mají skleněné stěny, a tak všichni vidí všechno a všechny. Nikde není úniku. Jediné místo, kde se zachovaly známky původního života a kde nejsou žádné skleněné zdi, je *Starověký dům*, který funguje jako muzeum a připomínka „hrozného“ života, kterým lidé dříve žili.

Během pravidelných pochodů se D-503 seznamuje s půvabnou I-330. Hned od první chvíle pro něj představuje něco neznámého a to neznámé v něm vyvolává nepříjemné pocity. Nakonec se však do I-330 bezhlavě zamiluje a jeho doposud do puntíku zorganizovaný a mechanický život se mu obrací vzhůru nohama. I-330 začleňuje D-503 do tajné organizace, která se snaží narušit nesvobodu státu, kterou však D-503 tak obdivuje. Kvůli tomuto rozporu se přestává hlavní hrdina orientovat v realitě a nedokáže rozlišit fantazijní představy od skutečnosti.

Svůj stav označuje za *nemoc*. Tvrdí, že uvnitř něho se odehrává rozpor mezi jeho pravým *Já* (to, které je v souladu s *Jednotným státem*) a druhým *Já*, které napadají zakázané myšlenky. Jelikož se tato *nemoc*, za jejíž příčinu doktoři označují vznik *duše*, rozšiřuje po celém státě, rozhodne se vedení pro radikální řešení - vyoperování fantazie.

V den konání *Dne jednomyslnosti*, kdy se každoročně volí *Dobroditel* jakožto vládce, se stane něco neočekávaného. Poprvé za dob fungování *Jednotného státu* se několik čísel rozhodne hlasovat PROTI *Dobroditeli*, což je však pouhý začátek samotné revoluce. Revolucionáři, přezdívaní *Mefité*, se chystají ukrást *Integrál* v den svého prvního letu do vesmíru a zničit skleněné stěny *Jednotného státu*. V tu chvíli přichází na řadu D-503, hlavní konstruktér *Integrálu*, který byl s největší pravděpodobností pouze využíván k tomu, aby v této fázi revolucionářům pomohl.

Jejich plán se však nepodaří uskutečnit, jelikož některé z čísel vyzradí tajné plány *Mefitů Strážcům* státu. Nakonec se alespoň povede strhnout *Zelenou stěnu*, která oddělovala

Jednotný stát od života „divochů“. Veškerá námaha však byla zbytečná. D-503 je zadržen, je mu vyoperována fantazie a poté, kdy je již plně oddán *Dobroditeli*, prozradí veškeré informace o revolucionářích, nepřítelích štěstí. S klidem přihlíží, jak mučí jeho největší lásku I-330, kterou poté čeká smrt, a jak se buduje nová *Stěna*, která vytvoří nový skleněný „ráj“.

Samotný název knihy je velmi symbolický. Hlavní hrdina D-503 by nikdy neřekl: „*Já* si myslím.“ Vždy používá jakési neurčité *My*, za které si každý čtenář může dosadit to, co považuje za nejvhodnější. V systému *Jednotného státu* neexistuje žádné individuální *Já*, ale pouze *My*. Miliony lidí žijících jako jeden člověk.

7 Orwell a současnost

Goerge Orwell, často přirovnáván k „prorokovi“ své doby, vytvořil ve svém díle *1984* obraz budoucího světa, tak jak si ho představoval. Mohlo by se zdát, že se jedná o přehnanou představu, ale samy dějiny byly svědkem toho, že i sebehruznější a absurdnější idea se může stát skutečností. Pokud se podíváme na antiutopistický román *1984* v rámci dnešní moderní doby, musí nás Orwellova předvídavost fascinovat.

Ústřední postavou Strany je Velký bratr. Všemocný, vševědoucí postava, kterou zřejmě nikdy nikdo na vlastní oči nespatřil (tudíž jsou namístě pochybnosti, zda tato postava vůbec existovala-spíše ne), přesto však ovládá všechno a všechny. Obrazovky na ulicích, na ministerstvech, na sídlištích, v bytech, tajně umístěná odposlouchávací zařízení a další praktiky. Při pročítání Sborníku textů *Sto let od narození George Orwella*, na kterém se podílelo několik odborníků, mi vytanula na mysli otázka. V čem je dnešní svět jiný, než byl ten, který se snažil Orwell popsat ve svém románu? Jak je možné, že když si čteme zprávy na internetu, naskakují nám po stranách reklamy online obchodů, ve kterých někdy nakupujeme. Jak je možné, že v momentě, kdy se nacházím v Litoměřicích, vidím internetové nabídky pro oblast Litoměřic, a poté když se opět vrátím do Olomouce, zobrazují se mi nabídky olomoucké? Není to právě tak, že i **nás** někdo sleduje? Nejsme, stejně tak jako Winston Smith, neustále pozorováni nějakým Velkým bratrem?

Moderní doba s sebou přináší i vývoj moderních technologií, a tak není v dnešní době problém kohokoliv vystopovat například pomocí funkce GPS v mobilním telefonu. Pověřené osoby se mohou bez sebevětších obtíží dostat k našim výpisům z účtů, na ulicích jsou nainstalované kamery, takže můžeme říci, že již vskutku jsme pod určitým dohledem.

Svým způsobem byl Orwell opravdovým mistrem. Nejen že jeho myšlenky byly nadčasové, ale i některé jeho citáty, jako například tento: „*Každá revoluce končí tím, když se nová prasata dostanou ke korytům.*“⁵⁶ V současné době nemluvíme o revoluci. Můžeme si však citát vztáhnout na současnou politickou situaci. Nespokojenost lidí s vládnoucí skupinou se řeší demokratickými volbami. Ty ale ve výsledku nepřinesou nic jiného než právě ta další prasata, kterým i přes své velké sliby a cíle, jde právě jen o to, dostat se ke korytům. Nemůžeme to samozřejmě rozšířit na všechny politiky a politické strany, avšak ve většině případů to tak bohužel dopadá.

⁵⁶ www.citaty.net. ©2007-2013. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/george-orwell/>

8 George Orwell v rámci studijních osnov

George Orwell se již dostal do povědomí Čechů, ale zcela jistě ne natolik, jak by si on sám i jeho tvorba zasloužili. Vzhledem ke svému pedagogickému zaměření bych ráda věnovala tuto kapitolu právě uplatnění George Orwella v rámci studijních osnov. Ať už *Farma zvířat* či *1984*, obě díla svým obsahem spadají alespoň částečně do historické, společenskovední, ale také lingvistické oblasti.

8.1 Základní škola

8.1.1 Český jazyk a literatura

V rámci osnov 9. ročníků základních škol je do obsahu učiva zařazena také kapitola *Česká a světová próza v 1. polovině 20. století*.⁵⁷ Do této oblasti bychom mohli zařadit Orwellův román *Farma zvířat*, který je velmi čtivý a pro mládež srozumitelný. Některé výtisky jsou dokonce k dostání s pěknými ilustracemi, které žákům pomohou jednotlivé situace dokreslit. Přestože by žáci již měli disponovat určitými znalostmi dějepisu, v tomto případě znalostmi týkajícími se totalitních režimů, není nutné vysvětlovat Orwellovu alegorii příliš dopodrobna. V rámci českého jazyka postačí, když si žáci toto dílo přečtou a budou ho schopni interpretovat vlastními slovy.

8.1.2 Dějepis

Na některých základních školách se do osnov dějepisu zařazují i konkrétní ruské revoluce v rámci kapitol týkajících se období mezi první a druhou světovou válkou. Pokud žáci tyto konkrétní znalosti opravdu mají, pak je možné propojit český jazyk s dějepisem a názorně si vyložit Orwellovu alegorii.

8.1.3 Občanská výchova

Znalost *Farmy zvířat* může být mimo jiné uplatněna také v Občanské výchově. V 8. ročníku studia se žáci seznamují s problematikou lidských práv a v 9. ročníku s tématy typu *Manipulace s lidmi a Trestné činy narušující občanské soužití*.⁵⁸ Zde bychom mohli diskutovat o praktikách totalitních režimů a zodpovědět si v čem konkrétně docházelo k porušování lidských práv a svobod ve *Farmě zvířat*.

⁵⁷ www.zs-ucebni-osnovy.blogspot.cz. Dostupné z: <http://zs-ucebni-osnovy.blogspot.cz/>

⁵⁸ Tamtéž.

8.2 Střední škola

8.2.1 Český jazyk a literatura

Na tomto dalším vzdělávacím stupni můžeme od studentů žádat trochu více znalostí, a tak by určitě neměla chybět zmínka i o antiutopii *1984*. Román je opět velmi čtivý, ačkoliv zřejmě o něco méně než *Farma zvířat*. Po jeho přečtení bude studentům jasný význam slov utopie-antiutopie a budou je umět vysvětlit i na konkrétních příkladech z románu.

8.2.2 Anglický jazyk a literatura

Na střední škole, kde se také již předpokládá určitá znalost anglického jazyka, je právě *Farma zvířat* výborným zdrojem pro jeho procvičení. Četba v cizím jazyce pomůže studentům prohloubit slovní zásobu a procvičit se v gramatických jevech. Román je napsaný pohádkovou formou, a tak by s četbou v originále neměl být problém.

8.2.3 Orwell v historickém a společenském kontextu

Využití *Farmy zvířat* v rámci dějepisu a občanské výchovy bylo již zmíněno v rámci osnov základních škol. Na střední škole můžeme využití Orwella rozšířit o již několikrát zmiňovanou antiutopii *1984*, která by se dala využít i v dalších předmětech jako je psychologie a sociologie. Psychologie davu, davové chování, skupinová konformita, problematika zneužívání psychologie. Všechny tyto oblasti by se daly vztáhnout k tomuto románu.

Závěr

Hlavním záměrem této bakalářské práce bylo na základě dvou nejznámějších děl George Orwella vystihnout základní znaky a praktiky totalitního režimu a ukázat si, jak Orwell vnímá člověka v rámci totalitní společnosti. Ve své knize *Farma zvířat* se autor nesnaží načrtnout pouze čtivý pohádkový příběh. Ve skutečnosti se jedná o skrytou alegorii na ruské dějiny v první polovině 20. století a tato práce poukázala na některé konkrétní momenty, kdy děj knihy skutečně odráží ruskou historii, a také na postavy příběhu, které představují konkrétní osobnosti ruské historie.

Na rozdíl od *Farmy zvířat*, kde se Orwell věnuje čistě historii, má román *1984* představovat určitou Orwellovu vizi budoucnosti. Hlavním znakem této budoucnosti jsou totalitní režimy, které budou uplatněny po celém světě. V rozboru románu *1984* jsme mohli nahlédnout do nitra člověka, který je svázán totalitou, před kterou není úniku. Dozvěděli jsme se také, na jakých principech totalitní společnost funguje.

Obě díla poukazují na problémy, které s sebou totalitní společnost pro člověka přináší. Člověk již nefunguje jako individuální lidská bytost s emocemi a potřebami, která může beze strachu vyjádřit svůj názor a vychýlit se z běžného stavu. V totalitní společnosti vytváří všichni lidé jeden společný celek, kdy dochází k potírání individuality pod nadvládou silného jedince nebo skupiny lidí. Jak samotná díla dokazují, tato velící skupina vždy prohlašuje, že jedná pouze pro „blaho“ státu a jeho obyvatel, ačkoliv pravdou je naprostý opak.

Myslím, že se mi podařilo vystihnout postavení člověka v totalitní společnosti tak, jak si ho představoval George Orwell ve svých knihách. Jeho knihy měly být určitým varováním jak pro dnešní, tak pro budoucí společnost, aby si byli všichni lidé vědomi, co může takový nedemokratický systém způsobit a jaké následky z něj poté pro lidstvo plynou.

Prameny a literatura

BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. 167s. ISBN 80-86569-89-6

BEDNÁŘ, M. Ideologie, jež není půvabná. *Lidové noviny*. 2014. s. 30/X

DAVISON, P. *George Orwell. A Literary Life*. Houndmills: Macmillan, 1996. 175s. ISBN 0-312-12820-7

MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. Praha: Dokořán, 2002. 204s. ISBN 80-86569-07-1

MYERSON, D. *Krev a sláva. Nejkrutější diktátoři v dějinách*. Frýdek-Místek: Alpress, 2007. 270s. ISBN 978-80-7362-432-3

ORWELL, G. 1984. Praha: KMa, 2000. 328s. ISBN 80-7309-002-3

ORWELL, G. *Down and Out in Paris and London*. London: Penguin, 1989. 215s. ISBN 0-14-018230-6

ORWELL, G. *Farma zvířat: pohádkový příběh*. Praha: Aurora, 2000. 109s. ISBN 80-7299-021-7

PIPES, R. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. 396s. ISBN 80-7203-081-7

ZAMJATIN, J. *My*. Praha: Odeon, 1989. 239s. ISBN 80-207-0732-8

ZAMJATIN, J. *My*. Praha: Euromedia Group, 2006. 160s. ISBN 80-86938-62-X

Elektronické zdroje

ZVĚŘINA, P. Pionýrská organizace. *Totalita.cz* [online]. ©1999-2014 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/po.php>

ZÁKLADNÍ ŠKOLA - učební osnovy. [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://zs-ucebni-osnovy.blogspot.cz/>

SVOBODA, M. George Orwell citáty. *Citaty.net* [online]. ©2007-2013 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/george-orwell/>

Anotace

Jméno a příjmení:	Světlana Fišerová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Pojetí člověka a společnosti v díle George Orwella
Název v angličtině:	The Conception of Human Being and Society in George Orwell's Work
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá životem a dílem George Orwella. Rozebírá dvě nejznámější Orwellova díla, na kterých se snaží ukázat znaky totalitního režimu, dále zmiňuje podobnosti mezi těmito díly a v závěru práce se věnuje významu G. Orwella pro současnost a jeho využití ve studijních osnovách.
Klíčová slova:	Totalita, antiutopie, ideologie, manipulace, revoluce
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis is focused on George Orwell's life and work. It analyses his two most famous works that show totalitarian features, mentions similarities between these two works and in the end it also comments on G. Orwell's importance nowadays and his application in studies.
Klíčová slova v angličtině:	Totality, anti-utopia, ideology, manipulation, revolution
Přílohy vázané v práci:	---
Rozsah práce:	38 stran
Jazyk práce:	Český jazyk